

Verbèllemonde en koekerèl

Bossche leenwoorden?

Veel dialectsprekers verwijzen met enige trots naar de buitenlandse wortels van hun taal. Vaak gaat het om niet meer dan een handvol woorden, maar 'die zijn er dan toch maar'. Maas-trichtenaren hebben zo hun Franse rijtje, en Bosschenaren ook. Apprensie (appareance), permetaosie (parentage) en sesies (saucisse) – om een paar voorbeelden te noemen – geven 'kasjè' (cachet) aan wat in de ogen van anderen vaak niet meer is dan 'n dialect.

Het Bossche dialect heeft inderdaad ook een serie leenwoorden. De herkomst daarvan is vaak onduidelijk. Zo spreken wij thuis nog met ontzag over de luie stoel die mijn vader kreeg toen hij 25 jaar 'bij de zaak' was. Die zetel noemden wij naar goed Bosch gebruik de 'essesair'. Na een lang leven in verschillende huishoudens heb ik het bejaarde geval vorig jaar naar de Milieustraat gebracht. Rond die tijd besepte ik dat 'essesair' een verbastering was van het Engelse 'easy chair'.

Verbèllemonde

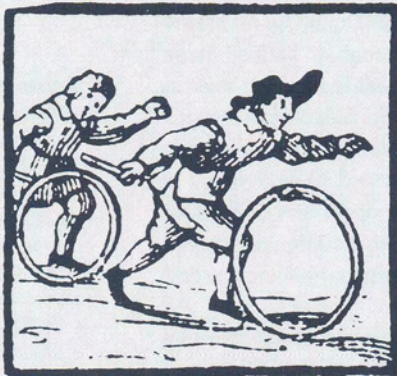
Bij het rubriceren van de leenwoorden die ons dialect rijk is, plaatsen Bosschenaren het werkwoord 'verbèllemonde'

gemakkelijk onder het kopje Frankrijk. Dit ligt voor de hand, want 'belle' en 'monde' klinken als de woorden uit les 1: 'Papa fume sa pipe dans le jardin'. De vermoede verwantschap blijkt echter niet aanwezig te zijn. 'Verbèllemonde' betekent 'verprutsen', 'kapot maken' of 'verwaarlozen'. Als iemand bijvoorbeeld zijn tuin niet bijhoudt, dan laat hij deze 'verbèllemonde'. En dat had de eigenaar kunnen voorkomen door er meer zorg

Rechtsboven twee kinderen die aan het 'koekerèllen' zijn. De prentenmaker laat ze 'toppen en nonnen'. Wie van u kent overigens deze zegswijze? (Uit: J.R. Schiltmeyer, Nederland in de Gouden Eeuw, Amsterdam z.j., p. 89)

LOOPEN MET VLICHERS.

LOOPEN MET REEPEN.

DEES TOPPEN EN NONNEN.

SLINGEREN EN WERPEN.

SPELEN MEYLIDÉKEN.

TROMPET EN HOOREN.

aan te besteden. Had hij meer werk gemaakt van zijn 'voogdijschap' over die tuin, dan had het groen er beter bijgestaan.

Al in het Middelnederlands werd de betekenis 'voogd zijn over' aangeduid met het woord 'vermomboren' of 'vermontboren'. Een voogd was een 'momboor' of 'montboor'. Hoewel het werkwoord 'verbèllemonde' daarop direct teruggaat, hebben we daarmee niet alles verklaard, want wat is 'bèl'? Het gedeelte 'bèl' kennen we in ons huidige taalgebruik ook uit woorden als 'verbolgen', 'balsturig' en 'gebelgd'. 'Bel' ('bol' of 'bal') verwijst naar een negatieve lading. En daarmee is 'verbèllemonde' naar de betekenis 'een slecht voogdijschap voeren' en naar de herkomst inzichtelijk geworden.

Koekerèl

'Koekerèl' (tol) wordt niet snel in het rijtje met buitenlandse woorden geplaatst. Het woord ziet er zó Nederlands uit, dat een vreemde 'komaf' onwaarschijnlijk lijkt. Toch is 'koekerèl' van zuidelijke herkomst. 'Koekerèl' (in andere dialecten 'kokkerel' of 'kokkernol') gaat volgens sommige bronnen terug op het Spaanse woord 'caracol' (slakkenhuis) en volgens andere op het Oudfranse 'coquerille' (schelp, slak). In het Bossche dialect is 'nne koekerèl' een tol, en 'koekerèlle' is tolleren. De overeenkomst tussen drijftol en slakkenhuis is voor de hand liggend.

Literatuur

- *Het Woordenboek der Nederlandsche Taal* (Leiden 1995) (uitgave op CD-ROM).
- J. Verdam, *Middelnederlandsch Handwoordenboek* (Den Haag z.j.).
- A. Weijnen, *Etymologisch Dialectwoordenboek* (Assen 1996).
- H. van den Berselaar, 'Het dialect van 's-Hertogenbosch', in: *Boschlogie II* ('s-Hertogenbosch, 1997-1998) hoofdstuk 3.